

**הדלקת נרות חנוכה והלל
והודאה מאירים עלינו אור
תורה בבחינת עבודה מחזקת
תורה**

(א)

**תפילה מחזקת את התורה
ותורה מחזקת את התפילה**

ידוע דברי מרן החזון איש ז"ל זי"ע באגרותיו (ח"א סוף אגרת ב') שכתב וז"ל, הלימוד והתפילה קשורים זה בזה, עמל הלימוד עוזר לאור התפילה, והתפילה עוזרת את הלימוד. תפילה בבחינת "קבע" מרחיקה את הלימוד, והלימוד בעצלתיים מונע תפילה עכ"ל.

וכן כתב מרן הגאון ר' אהרן קוטלר ז"ל זי"ע בספרו משנת ר' אהרן (ח"א עמ' צו-צז), וז"ל השראת השכינה שהיתה במשכן, בבחינת הכבוד שעל הר סיני בשעת מתן תורה, היה להשפעת התורה על ישראל, דלתורה צריך השראת השכינה כאמור כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב, ו), וה' עמו (שמואל-א טז, יח) שהלכה כמותו (סנהדרין צג:), דלכוין להלכה צריך שיהא הקב"ה עמו. וזהו שאמרו (תהלים פב, א) אלקים נצב בעדת קל, אלו הסנהדרין, כדי שיכוונו להלכה, ומהאי טעמא היו סנהדרי גדולה בלשכת הגזית במקום שכינה¹. וכל זה מקירבת ה' לישראל, שכל זה הוא בחינת התורה, שכביכול צמצם הקב"ה שכינתו על הר סיני ליתן

שאמרו רז"ל (מכילתא סוף פ' יתרו) למה נסמכה פרשת משפטים לפרשת מזבח? לומר לך שיושיבו סנהדרין סביב למזבח, והיינו שעל ידי זה היתה השכינה שורה בבהמ"ק. וכן מצינו במדבר שהיתה עיקר השראת השכינה במשכן בעבור ששם דיבר הוא יתברך כל התורה כללותיה ופרטותיה כמו שכתוב (ויקרא א, א) וידבר ה' אליו מאהל מועד כו' וכתוב (במדבר ז, פט) ובבוא משה (כו') וישמע את הקול מדבר אליו מבין שני הכרובים כו' עכ"ל.

¹ והנה כתב הג"ר יצחק אייזיק חבר ז"ל זי"ע בתחילת אור תורה (שבסוף ספר מעלת התורה) שהוא ההיפך, מפני שיש שם הסנהדרין הגדול, ע"כ נמצא השכינה שם. וז"ל, כתיב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, והיינו ששם היו יושבים סנהדרי גדולה בשלכת הגזית, שמשם יצאה הוראה לכל ישראל. וזהו עיקר התורה לכוין לאמיתה של תורה, להורות כהלכה, ושם הוא עיקר השראת השכינה. ולכן הוצרכו סנהדרין שיהיה מקומם בעזרה אצל המזבח, כמו

תורה לישראל, וכן במשכן בין שני בדי הארון, והרי דהתכלית היא תורה.

אמנם נראה **דבאמת יסוד המקדש הוא לעבודה ולתפילה, אך לתפילה צריך השראת השכינה, דגדרה של תפילה הוא התקרבות להקב"ה, וצריך להתקרב להשי"ת באותו מקום ובאותה שעה שהקב"ה קרוב לנו כביכול, וכתוב (איכה ג, מג) סכות בענן לך מעבור תפילה, והיינו דכל שישנה הפסקה והעלם אין מועלת התפילה, וגם אור הנפש בתפילה תלויה בהתקרבות להשי"ת, ובזה המקום גורם.**

וכתב **רש"י** בברכות (ד: ד"ה זה הסומך) בשם **הירושלמי** לענין סמיכת תפילה לגאולה, וז"ל אלא יהיה אדם מקרב להק"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו ע"כ, הרי דלתפילה בעי קירוב, ומהאי טעמא תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב, א), לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה (שם נא, יט), כי קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע (שם לד, יט).

ויסוד ההתקרבות הוא רק בתורה, והקב"ה מתקרב על ידי תורה, ועצם ההתקרבות לעם ישראל הוא בבחירתו לישראל על ידי נתינת התורה. ומפורש בחז"ל דמקודם היתה השכינה למעלה מז' רקיעים ובא משה והורידה לארץ, היינו בקבלת התורה, והמשיך גדר המעמד הנבחר במקדש כדי לחזק ולהגביר שפע התורה, ובזה שכינה שרוייה בתוכינו, והוא המועיל לענין העבודה והתפילה.

ובזה מבואר מה שהקפידו כ"כ חז"ל על תפילה במקום תורה דוקא, כמפורש בגמ' **ברכות (ח.) ומגילה (כט.)**, כי המקום שבו עוסקים בתורה הוא המקדש מעט, והוא מקום השראת השכינה, וכמאמרם (ברכות שם) "מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד", דזהו המקום הגורם להמשיך שכינתו יתברך בתחתונים על ידי לימוד הלכה ועמלות בתורה, וכמפורש **במשנה (אבות ג, ה)** "מנין לעשרה שיושבים ועוסקים בתורה ששכינה שרוייה ביניהם וכו', ומנין אפילו אחד שנאמר (שמות כ, כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי

אבוא אליך וברכתיך". וזהו על ידי עסק התורה, שכולה שמותיו של הקב"ה [וברכת התורה למדנו מקרא (דברים לג, ב) כי שם ה' אקרא וגו' (ברכות כא.)].

ואחרי דהתפילה צריכה להשראה של תורה, ובזה באה ההתחלה מצד הקב"ה, לכן צריך האדם לעמול בתורה, ואז באה ההשפעה מהקב"ה, שזו היא תכלית ההתקרבות, וכמו שאמרו ז"ל (שמו"ר מא, ג) בקרא (משלי ב, ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, דהיינו כבן קטן המתגעגע אל אביו המחלק מנות לכל אחד, ואומר איני רוצה אלא מה שבתוך פיו של אבא, הנה המקום תורה הוא המקום הראוי ביחוד לתפילה כו'.

נתבאר דתורה ותפילה שייכי אהדדי ומסייעי אהדדי, דהרי בשניהם מונח ענין הקירוב. ומכל מקום הבדל יש בין דרגת הקירוב בתורה לזו של תפילה, דבתפילה ההתקרבות היא מצד האדם, ובתורה ההתקרבות היא מצד הקב"ה, דתפילה עניינה דעולה מלמטה למעלה על ידי ההתקרבות

מצידנו, ואילו תורה השפעתה מלמעלה למטה, וירד ה' וגו', על ידי שהקב"ה מתקרב אלינו, והאדם אינו אלא עושה הכנה לזה על ידי עמלותו ויגיעיתו בתורה. אבל מכל מקום אחרי דתפילה היא התקרבות, הנה התגברות בתפילה מסייעת לתורה, וכמאמרם ז"ל (ברכות לב:) מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת, אף דבודאי זה נאמר לגבי הנהגה במעשה, רק בחסידים ראשונים, וכבר בר' שמעון בן יוחאי וחביריו מצאנו שלא הפסיקו לתפילה², ובאמוראים מצינו דלא הוו מצלי אלא מל' יום לל' יום (ר"ה לא.), וגם בחסידים הראשונים שרק אחרי שלמדו כל התורה נתנו זמן רב לתפילה, וזהו תורתם משתמרת, מכל מקום למדנו מכאן דתפילה מסייעת לתורה.

וגדר הענין פשוט דאחרי דתורה בעי התקרבות, כל מה שהוא קרוב יותר, הרי הוא מקבל יותר, וכמו שבמתן תורה ירד ה' בענן ולימד תורה לישראל, כן הוא בכל שעה שהקב"ה מלמד תורה לעמו ישראל, ונמצא דהתקרבות מצד האדם להקב"ה על

² רבינו יונה (ברכות ד. ד"ה אלא ביני).

ידי תפילה והתקשרות בדעת מסייעת לתורה. וכן לאידך גיסא ההתקרבות על ידי תורה מסייעת לתפילה, דהלא תפילה נקראת הגשה (ב"ר צג, ו), וענין הגשה בכל מקום הוא אם כבר קרוב אצל האחר או עומד לפניו סמוך ונראה, וקרוב זה הוא על ידי תורה, דאמנם הגשה הוא מצד האדם הניגש, אבל צריך להיות קודם קרוב אליו או עומד לפניו סמוך ונראה וכנ"ל. ולזה הוא זוכה על ידי התקרבות הקב"ה, וככל שההתקרבות היא ביותר, כן ההשפעה מחוזקת יותר, ונמצא דתורה ותפילה מסייעים ומתחזקים זה על ידי זה, ומהאי טעמא מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה (משלי כח, ט), כי אחרי שמסיר אזנו משמוע תורה, הרי גורם ריחוק גדול, וממילא לא שייך תפילה, והוא עד כדי כך שנקראת תועבה לפי שעשה ריחוק בידים, ומזה לימוד גדול והערה נוראה לבני תורה עד כמה חשובה עבורם ההתחזקות בתפילה. ומאידך, מאחר ולהם קלה יותר ההגשה לתפילה הרי אם ח"ו מזלזלים בה גדולה התביעה מאוד עכ"ל ר' אהרן קוטלר.

(ב)

אור תורה של ישראל לאש וקדושת תפילתם ללהבה

והנה בימי מצור סנחריב על ירושלים, התנבא ישעיהו הנביא שיפלו מחנה סנחריב בזכות התורה ועבודה של חזקיהו המלך ועם ישראל, כדכתיב (ישעיהו י, יז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד. וכתב הגר"א ז"ל זי"ע, וז"ל והיה **אור ישראל** (לאש) - הוא **תורה**, כמ"ש (משלי ו, כג) ותורה **אור**. וקדושו (ללהבה) - הוא **תפלה** כמ"ש (תהלים כב, ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. והיינו **תורה ועבודה**, נגד יעקב ויוסף שהם אש ולהבה (כדכתיב בעובדיה א, יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום, ולא יהיה שריד לבית עשיו כי ה' דיבר). ולהבה הוא תוספת על האש (עי' רש"י בראשית ל, כה "אש בלא להבה אינו שולט למרחוק"). ובערה - היינו מבפנים את נפשם. ואכלה -

היינו מבחין את גופם. שיתו ושמירו
- היינו בעלי גאווה ובעלי כעס כמ"ש
לעיל עכ"ל.

ומבואר שיעקב היה עמוד התורה
ויוסף עמוד התפלה, וע"י שניהם
יכולים להתגבר על עשו הרשע, כי
התורה היא כמו אש, אבל אינו שולט
למרחוק, כל זמן שאין ביחד אתה
עבודה, שהיא קרבנות ותפלה,
והעבודה עושה את אש התורה
ללהבה, ואז יוכלו לכלות את בית
עשו. נמצא שעל ידי תורה ועבודה,
שהיא ג"כ תפלה יהיה בית עשו לקש.
ואפשר שהוא מרומז בפסוק הקול
קול יעקב, והידים ידי עשו, דהיינו
שיש ב' קולות קול תורה וקול תפלה³,
שביחד מנצחים כוחו של עשו⁴.

³ וכן מצאתי בשפת אמת (פסח תחילת שנת
תרנב) שכתב וז"ל כתיב הקל קול יעקב, קל
ראשון חסר הוא קול תפלה, שני מלא הוא קול
תורה, כדאיתא בזוה"ק פ' ויגש (רי.) והקל
נשמע כתיב חסר הוא קול צלותא עכ"ל.

⁴ ולכאורה לפי"ז יש ב' כוחות לעשו, שהרי
כתיב והידים ידי עשו, ויל"ע מה הם ב' כוחותיו
של עשו? א' על חרבך תחיה, ב' ==

⁵ וכן מבואר בדעת חכמה ומוסר (ח"ב מאמר
סט) למרן המשגיח של מיר, ר' ירוחם ליוואויץ
ז"ל זי"ע, שכל גזירה שנגזר על המצוות באה
מפני התרשלות באותה מצוה. וז"ל,
כל הגזירות שגזרו על מצוות הוא באמת נטילתן
של המצוה, שהמצוות ניטלו מישראל, אבל טרם

ואפשר לומר שגזרו היוונים על
התורה ועבודה, מפני שהתרשלו
בדברים הללו⁵, וכשמסרו נפש על
התורה והעבודה, התקיים בהם
הפסוק הנ"ל והיה בית יעקב אש ובית
יוסף להבה, שכוח אש התורה נעשה
ללהבה על ידי מסירות נפש לעבודה.
ולכן רימז להם הקב"ה את הנ"ל
באור המנורה שהיא כנגד התורה,
להראות, שעל ידי מסירות נפש
לתורה, זכו למצוא פך אחד, ועל ידי
מסירות נפש לעבודה זכו שיאיר
לשמונה לילות במקום לילה אחד,
והיינו שהאש של התורה נתארך
לשמונה לילות בזכות מסירות נפשם
למען העבודה, שהגביר את כוח
התורה. וכן היתה בענין המלחמה
שבזכות מסירות נפשם לתורה

שניטלו אי אפשר לגזירה שתתקיים כלל וכלל.
כל גזירה הנגזרת צריך לידע שהיא באמת נטילת
המצוה, שהחטא גרם שהמצוה תנטל, וזוהי סבת
מקור הגזירה. והרי מדינת אשכנז לעינינו,
שלפנים היה מקום תורה, ועתה הגיעה לידי מצב
שנשתכחה שם תורה ח"ו לגמרי, ביאורם של
דברים שניטלה מהם תורה, וכן הננו רואים
באמת המצב פה, כשהיו ישראל נזהרים בחינוך
הבנים לא היה גזירה של "חינוך הכרחי" לבני
ישראל בבתי ספר נכריים, אבותינו הלא היו
ודאי מביטים על גזירה זו כעל גזירת שמה, וכן
הכרח השביתה בימי אידיהם, - מרפיון שמירת
השבת נוטלים מאתנו ח"ו לאט לאט המצוה של
שבת עכ"ל.

ועבודה זכו שהתקיים בהם הפסוק והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד, ונהרגו היוונים וניצחו במלחמה.

ונלע"ד שגם בעבודת ימי החנוכה, תיקנו הלל והודאה והדלקת המנורה שהם כנגד העבודה בבהמ"ק, וכפי התעוררות האדם בשעת הדלקת המנורה והלל והודאה בחנוכה משפיע המנורה עליו אור תורה שבעל פה לכל השנה כולה. וכן כפי התמדת התורה בימים אלה, מתחזקת כוח העבודה, היינו הדלקת המנורה והשפעתה וההלל והודאה⁶.

(ג)

סיבת בנין בית שני להקים תורה שבעל פה

והנה כתב הישועות יעקב (או"ח סי' תקמט) וז"ל באמת הרבה מן הקדמונים כתבו דבנין בית שני לא היה גאולה שלימה רק לפי שבעת גלות בית ראשון לא היה עדיין סדר תלמוד בבלי באופן כי בזמן מועט שבעים שנה שהיה בגלות בבל נשכח מהם כמה מצוות, כמבואר בקרא. וחשש הקב"ה לבל ישכחו מחוקק ויהיה אח"ז מעוות לא יוכל לתקון, וגאל אותם והחזירן למקום ואז נתרבו חכמי ישראל אנשי כנסת הגדולה, וסדרו כל התלמוד בבלי עד אשר גלוי וידוע לפני המקום שלא ישכח ח"ו התורה מפיהם מעתה ועד עולם, כי תלמוד בבלי הלכות פסוקות הם נסדרו על פי הרבה חכמים⁷, אז חזרו

ואפשר, שכיון שהארת הדלקת המנורה הוא להביא את אור התורה אלינו, על כן הוא קצת כמו הארת התורה, שמורידה אלינו את השכינה הק'. ועדיין צריך יתר ביאור. ==
⁷ קלענ"ד שהרי המשנה נכתבה רק אחר החורבן? וצ"ב. ==

⁶ וקצת צ"ב, שבדרך כלל עבודה הוא שמעלים אליו יתברך, וכמו שכתב במשנת ר' אהרן, אבל כאן בחנוכה המצוה הוא להדליק את הנרות דוקא תוך עשרה טפחים, כדי שהשכינה תרד אלינו ללמטה מעשרה טפחים?

לגלותן לכפר עוונות הראשונים⁸
עכ"ל⁹.

וכיון שכל בנין הבית היתה בשביל תורה שבעל פה, ע"כ עשה הקב"ה נס דוקא עם המנורה שמאירה בישראל תורה שבעל פה¹⁰, כי היא היתה עיקר התפקיד בבית שני, ובכך הראה הקב"ה שמפני הצורך להאיר בעם ישראל תורה שבעל פה, נצחו את היוונים. וכן קבע מצות הדלקת נר חנוכה, כדי שיישאר השפעתה להאיר

בנו תורה שבע"פ גם אחר החורבן בתוך חשכת הגלות. ונמצא שנס חנוכה לא היתה רק כדי שאז יתגלה תורה שבעל פה, אלא היתה גם כדי שהיום בתוך חשכת הגלות, נזכה להארת תורה שבעל פה.

והנה כתב הגר"א בכמה מקומות, שמאז חורבן בהמ"ק אין אנו מחדשים שום חידושים שלא נתחדשו כבר בזמן בהמ"ק. וכל מה שאנו מחדשים היא רק להבין מה שכבר אמרו

¹⁰ וכמו שכתוב **בשפתי חיים** (מועדים ח"ג, מאמר חנוכה תיקון הוד, עמ' קב), שהשפעת התורה הוא על ידי המנורה, וז"ל המנורה אינה רק סמל ומשל לאור התורה, אלא יתירה מזו, מצות העלאת האור בהדלקת השמן במנורה יש לה השפעה רוחנית ישירה על עסק ואור התורה בעם ישראל, וכאשר יש רפיון במצוה זו משפיע הדבר גם על דרגת לימוד התורה בעם ישראל. לכן היוונים שהיתה להם דריסת רגל בחכמת התורה על ידי החיצוניות של "יפיותו של יפת", ולכן כאשר התרשלו בני ישראל בעבודת ה' ניתן להם הכח לטמאות את השמנים כדי להחשיך אור המנורה, ולגזור להשכיחם תורתך. התיקון לפגם שפגמו היוונים במידת ההוד, הוא על ידי מלחמה בלי פשרות עד כדי מסירות נפש למען ה', שבכך מפקיר האדם את גופו, ומבטא את הכרתו שהגשמיות היא אמצעי בלבד להגיע לתכלית, הרוחניות. (ו) כאשר התאמצו והתחזקו החשמונאים במסירות נפש להתגבר על היוונים, ולתקן ההוד, מה שפגמו באור המנורה והתורה, עזרם השי"ת ומסר את הזדים ביד עוסקי תורתך, ובשמן שנשאר בטהרה עשה להם נס גלוי בהדלקת הנרות שבמנורה עכ"ל.

⁸ קלענ"ד דאיתא **ביומא** (ט): וז"ל אמר רבי יוחנן טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים. אמר ליה ריש לקיש אדרבה, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכיות, קא עסקי בתורה? אמר ליה בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את רבי אלעזר ראשונים גדולים או אחרונים גדולים? אמר להם תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי, אמר להם עידיכם בירה עכ"ל.

וכתב **רש"י** וז"ל שנתגלה עונם - לא היו מכסין פשעיהם. נתגלה קצם - לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם (ירמיה כט). אחרונים לא נתגלה עונם - בני מקדש שני רשעים היו בסתר. בירה תוכיח - בית המקדש. עידיכם בירה - בנין הבית עד לכם בדבר, שלא חזר לנו וחזר לראשונים עכ"ל.

שא"כ מה ראיית הגמ' שעוונותיהם של בית שני גרועים יותר, ממה שעדיין לא נבנית הבית, והרי גם כשנבנית בית שני עדיין לא נתכפרו עוונותיהם של בית ראשון?

⁹ ראיתי בספר **ימי חנוכה** להגאון הגדול ר' **דוד כהן** שליט"א ראש ישיבת חברון (מאמר כד אות ו, עמ' ער"ב-ג).

הראשונים בזמן בהמ"ק. ולכן אנו מתפללים בסוף שמונה עשרה, שיבנה בהמ"ק, ולא אומרים מיד אח"כ ושם נעבדך ביראה, שהיא עיקר ענין בהמ"ק (לכאורה), אלא אומרים מיד

ותן "חלקנו בתורתך" כי כשיבנה בהמ"ק במהרה בימינו, יזכה כל אחד מכלל ישראל לחדש חידושים חדשים בכל התורה כולה, כפי האופן שמיוחד לנשמתו¹¹.

¹¹ וז"ל בליקוטים מביאור הגר"א לתיקוני זוהר (שנדפסו קודם הקדמת הת"ז) כתוב וז"ל כי לא המטיר ה' וכו' על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה וכו' (בראשית ב, ה), דאדם הוא הצדיק להשקות את האדמה, הן על ידי מטר הן על ידי נהרות שעושה לה יאורין. והנה כשהאדם מהיר ומצליח במלאכתו אז משקה אותם, משא"כ בלאו הכי אז היא שותה ממנה מה שהשקו אותה הראשונים, ונשאר בה, וכן הוא בצדיק דלעילה.

וכן הוא בתורה, שעתה אין אנו מקבלין שום דבר חדש בתורה, כמו בזמן בהמ"ק, אלא מה שאנו מצאין כתוב בספרי הראשונים. ובזמן בהמ"ק היו משקים לתורה, וכמ"ש על ר' עקיבא דברים שלא נגלו למשה רבינו ע"ה נגלו לר"ע וחבריו (במד"ר יט, ו תנחומא חוקת סי' ח' ופסיקתא רבתי פי"ד, וז"ל במדרש תנחומא (חקת סימן ח), "דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחביריו, וכל יקר ראתה עינו זה רבי עקיבא וחביריו", ודריש על כל קוץ וקוץ [תילי תילין של הלכות] (מנחות כט:). וזו היא השקאת התורה. משא"כ עתה (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה. ואין לנו אלא ספיחי הראשונים, הלואי שנוכל להבין דבריהם וכמו שאמרו "ואינון בשולי כרמא [לא אשגחן ו] לא ידעין" כו' (בריש אדרא רבה). וכמו הזרע שזורעין בקרקע, שהאדם זורע בקרקע ומביא לה זרע ממקום אחר. וכשאין אדם טורח בה, אז היא נזרעת מעצמה ספיחין, ומאכלת לאדם כשאין אדם שיכול לטרוח בשבילה. וכן הוא

בגלות, ואדם אין לעבוד [את האדמה], וכו' עד שיבוא משיח עכ"ל.

ובליקוט על ריש אדרא רבא כתב וז"ל **ובזמן הבית היו קוצרים** (דברי תורה) **בכל יום וזורעין מחדש** (דהיינו שהיו מחדשים חידושים שלא נתגלו מעולם בכל יום כנלע"ד). אבל בזמן הזה אין העולם ניזון אלא מספיחים. והשתא נזרע וגדל ונושר מאליו, וחוזר ונזרע, כדרך הספיחים. ואינו נקצר אלא על ידי מארי דרזין (חכמי הסוד). ואינהו בשולי כרמא, שאף הקוצרין (בזמן הזה) אינן מגיעין לתכליתה, אלא זעיר שם בסוף הכרם קוצרין מעט, ר"ל שאין מגיעין אל תכלית החכמה כו'. וגם אינן מביינין על בוריו, להשיג הדבר על אמינתו עכ"ל.

ובפירוש הגר"א על אבות (סוף פ"ה) כתב וז"ל, "יהי רצון מלפניך וכו' שיבנה בית המקדש וכו'", וכן הוא בסוף "תמיד". וכאן [במס' אבות, הוא] לפי שהוא כלל התורה, "משה קיבל תורה כו'", ואין תורה בלא בית המקדש, כמו שנאמר (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגוים אין תורה, אמר "יהי רצון שיבנה כו' ותן חלקנו בתורתך", כמו שנאמר (ישעיהו יא, ט) ומלאה הארץ דעה את ה' וגו' עכ"ל.

ובפירושו לשה"ש (ו, ד) כתב וז"ל על ג' דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה, ועל גמילות חסדים (אבות א, ג). ואחר שגלינו מארצינו ונתרחקנו מעל אדמתינו, שהוא בהמ"ק [שמשם נברא אדם הראשון, ממקום המזבח (ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב)], אין לנו לא תורה כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה ולא עבודה. ולכן אנו אומרים אחר התפלה, שהיא במקום

ונמצא לפי"ז שאם לא היה בית שני, לא היה שום אפשרות לדעת את תורה שבעל פה, כיון שלא היו מחדשים את כל החידושים וההלכות של תורה שבעל פה, ולא היה לנו את האפשרות להתעמק בהם בכלל, שהרי כל השולחן ערוך והפוסקים וכל המפרשים שפירשו תורה שבעל פה, הכל מבוסס על מה שכבר חידשו בבית שני, וא"כ אם לא היה בית שני היה חסר לנו כל זה. ומובן עוד יותר כמה היה נחוץ בית שני.

והנה היום שאין לנו בהמ"ק אין אנו מחדשים שום חידושים, אלא ממה שכבר גילו אז. ואעפ"כ חיברו גדולים ותלמידי חכמים במשך כל הדורות מאות אלפי ספרים, ברוך ה', וא"כ רואים שהכל בא מכוח מה שחידשו בזמן שהיה בית שני קיים. ומכל מקום אע"פ שאין לנו עבודת בהמ"ק שהיה מאיר תורה שבעל פה בישראל, מכל מקום עבודה אחת נשאר לנו מאז, שחז"ל מגלים לנו שהוא כמו אז. והוא הדלקת המנורה בחנוכה,

שכשמדליקים את המנורה בביתנו או חוצה לה, הוי כאילו מדליקים את המנורה בבהמ"ק, והיא משפיע עלינו הארת תורה שבעל פה לכל השנה כולה. וא"כ לכאורה מוכח, שלא הספיק מה שנתן הקב"ה את בית שני ושם קבעו חז"ל הקדושים את כל תורה שבעל פה, אלא צריכים אנו להארת המנורה גם היום, ובלעדה לא היינו יכולים לחדש שום חידושי תורה בכלל, ח"ו¹².

ובזה יש לנו תוספת הבנה כמה צדקו דברי הרמב"ן ז"ל זי"ע (בראשית מט, י) שכתב, "החשמונאים ... היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל", דאפילו אם נאמר שהיה הקב"ה מרחם על עם ישראל, והיה מתבטל הגזירות מאליהם, והיה חוזר הכל כמקדם, מכל מקום לא היה הארת המנורה ותורה שבעל פה בגלות, וח"ו היתה משתכחת התורה והמצוות מישראל

שכתב "ולעתיד לבא כל אחד ואחד יקרא וידע את התורה כפי הפירוש המגיע בשורשו".¹² מיהו אפשר לדחות, שהיינו יכולים לחדש בתורה, אבל רק במקצת, וצ"ע.

עבודה (ברכות כו. ובמדב"ר יח, כא) שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותהיה עבודה עצמה, ותן חלקינו בתורתך עכ"ל. וכן משמע מלשון האריז"ל המובא בשל"ה הק' (תורה שבכתב בראשית, תורה אור, אות כז)

במשך הגלות¹³. וא"כ כמה עלינו להודות להם ג"כ על זה. ובזה אנו מזכירים את שמם בעל הניסים, "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו", להודות להם על מסירות נפשם וכל מה שהצילו לנו.

והבה נתבונן עוד יותר, אם אהרן הכהן ע"ה לא היה מצטער במה שלא הקריב קרבנות נשיאים בשביל שבטו, לא היה הקב"ה מבטיח לו הדלקת המנורה גם בזמן החורבן, ואיפה היינו נמצאים היום? לא היינו מוצאים את ידינו ורגלינו בתורתו יתברך, והיינו נשארים כמו עוורים

בחשיכה. וא"כ כמה עלינו להודות להשי"ת במה שהעיר רוחו של אהרן הכהן והחשמונאים ע"ה, ועל ידם נתן לנו את הארת חנוכה, כדי שיאיר עינינו בתורתו יתברך במשך הגלות¹⁴.

ומכל מקום, בודאי היה מוכרח הקב"ה, כביכול, להאיר עלינו הארה הזאת של תורה שבעל פה גם בגלות, שהרי יש הבטחה ממנו יתברך שלא תשתכח תורה מישראל, וכדאיתא במסכת **שבת** (קלח:), "תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, שנאמר

¹³ מיהו בפשטות, לא לזה נתכוון הרמב"ן בדבריו, אלא לפשטות הדברים, שבלי החשמונאים לא היה נשאר שומרי תורה ומצוות, וכמו מה שהיה ברוסיה. אבל מכל מקום, אפשר להשתמש בדברי הרמב"ן לומר את מה שכתבתי, שגם הם לכאורה נכונים.

¹⁴ ועי' **נתיבות שלום** (חנוכה עמ' ק"ח ד"ה לכל מועד) וז"ל לכל מועד שהקב"ה נותן במשך השנה יש את סגולתו המיוחדת, כמבואר בספ"ק הענינים והסגולות המיוחדים לכל יום טוב, ואת סגולתו המיוחדת הוא משפיע לכל השנה. והסגולה של חנוכה היא ה' באור פניך יהלכון, יאר ה' פניו אליך ויחונך, להאיר את האור לכל השנה. ועל פי זה י"ל מה שאמר **הרה"ק מרוז'ין זי"ע** בשם צדיקים קדמונים, מה שאין אדם יכול לפעול בכל הימים טובים יכול לפעול בחנוכה. כי כמו שבגשמיות סומא חשוב כמת, ככתוב (איכה ג, ו) במחשכים

הושיבני כמתי עולם, כי בראיה טמונה כל החיות, כן הוא ברוחניות. גם מי שיש לו את כל המדרגות, אם הוא הולך חשכים ואין נוגה לו, שאור האלקות אינו מאיר את נפשו, הרי הוא בכלל במחשכים הושיבני כמתי עולם. וזו מעלת חנוכה על פני כל הימים טובים, שסגולתו להאיר אור אלקותו יתברך. ואף מי שיש לו את כל **סגולות המועדים עדיין זקוק לאור הנשפע מחנוכה, שבלעדיו הריהו חשוב כמת**. הוא יכול ללמוד ולהתפלל ולקיים את הכל, אבל הוא במחשכים הושיבני כמתי עולם, תורתו בחשכות ותפלתו בחשכות, האהבה שלו והיראה והתפארת וכל המדות שלו הן מתוך חשכות. ועל ידי חנוכה יורד האור להאיר את כל עולמו של יהודי, ע"כ יכולים לפעול כל טוב בחנוכה עכ"ל. ולפי מה שכתבתי בעזה"י מובן היטב, שבלי אור התורה שבאה מחנוכה, היינו כבחשיכה גדולה בתורה.

(דברים לא, כא) כי לא תשכח מפיו זרעו", אלא שהכל תלוי מי יזכה שעל ידו יתגלה התורה שבעל פה. ובאו אהרן הכהן והחשמונאים, והם זכו שעל ידם מתגלה תורה שבעל פה במשך כל הדורות, יותר מאלפיים שנה!!

ואפשר לומר, שבשמיני עצרת זכינו לעשות בתינו מקדש מעט, על ידי שהכנסנו את השכינה לתוכם¹⁵. ובחנוכה מחנכים אותם על ידי המנורה, וזוכים לתוספת הארת התורה, על ידה.

בסוכה, אומר לנו הקב"ה לקחת אותה, ולהכניס אותה לתוך בתינו, דהיינו שהקב"ה רוצה להכניס את שכינתו הק' לתוך בתינו, שתשרה שם תמיד כל השנה, והיא ע"י דביקתנו בתורתו הק', שע"ז נהיו דבוקים אליו ית' כל השנה כולה. וזה הכוונה לאסוף השמחה מהסוכה לבית, ר"ל לאסוף את השכינה שהיא זו שגרמה לכל השמחה בחג הסוכות כנלע"ד.

¹⁵ כמו שכתב התרגום יונתן (כט, לה מתורגם ללשה"ק) ביום השמיני (עצורים) נאספים תהיו בשמחה מן סוכותיכם לבתיכם (עצרת) אסיפת שמחה ויום טוב עכ"ל, ר"ל דעד עכשיו היה השמחה בסוכה ובביהמ"ק, עם השכינה והאושפיזין, ואחרי חג הסוכות, היתה נשארת השכינה במקום המקדש, ומסתלקת מהסוכה, לולא המתנה הנפלאה הזאת שנתן לנו הקב"ה הנקראת שמיני עצרת. והוא שהשמחה שהיה לנו